

УДК 336.221.24:656

А.В. Діоба

Харківський національний університет міського господарства ім. О. М. Бекетова, м. Харків

КЛЮЧОВІ ПИТАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ПОВЕДІНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ В ПОЛІТИКУ ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ

Статтю присвячено обґрунтуванню ключових аспектів впровадження методів поведінкової економіки в процес розроблення і реалізації державної політики, направленої на підвищення рівня енергозбереження наявних ресурсів, та визначенню послідовності та сутності основних етапів процесу впровадження.

Ключові слова: поведінкова економіка, державна політика, енергозбереження, зміни клімату.

Постановка проблеми. Досягнення необхідної зміни у поведінці людей є не новим завданням держави, що часто використовує для цього такі інструменти як законодавчі акти, систему норм та правил, податки. Однак, більшість з гострих проблемних питань державної політики, такі як кліматичні зміни, збільшення кількості людей, що страждають хронічними захворюваннями, низький рівень фінансових збережень, можуть бути вирішеними тільки на основі успішної реалізації дій щодо переконання людей змінити свою поведінку, свій спосіб життя, існуючі звички. За останнє десятиліття результати наукових досліджень значно розширили межі розуміння факторів впливу на поведінку населення, що обґрунтовує можливість визначення нових напрямків і нових підходів у процесі розроблення і реалізації державної політики.

Впровадження методів поведінкової економіки забезпечили необхідний рівень ефективності в багатьох соціально-економічних сферах діяльності, що обґрунтовує високий потенціал їх застосування у процесі досягнення необхідного результату у політиці енергозбереження. Для реалізації цього потенціалу необхідним є формування методичної бази та розширення теоретичних основ щодо впровадження методів поведінкової економіки у державну політику на основі вивчення та більш глибокого розуміння факторів впливу на зміну поведінки населення. Це обґрунтовує актуальність теми дослідження, що направлено на вивчення основ розширення традиційних політичних інструментів впливу більш новаторськими заходами поведінкової економіки.

Аналіз останніх наукових досліджень, що присвячені формуванню методичного інструментарію поведінкової економіки в галузі державного управління, дозволяє стверджувати про існування значного рівня наукового інтересу до цього питання. [1 – 9]. Невирішена частина загальної проблеми. Однак і досі в економічній літературі не існує єдиного методичного підходу до визначення ключових аспектів

впровадження методів поведінкової економіки в процес розроблення і реалізації державної політики.

Формування цілей статті. Це обґрунтовує мету статті, яка полягає в визначенні послідовності етапів та сутності ключових аспектів впровадження методів поведінкової економіки в процес розроблення і реалізації державної політики, направленої на підвищення рівня енергозбереження.

Виклад основного матеріалу. Вплив на поведінку населення займає центральне місце в державній політиці. Останнім часом були досягнуті значні успіхи в розумінні впливу на поведінку людини, що обґрунтовує необхідність імплементації нових знань у процес розроблення і реалізації державної політики [1; 2].

Для політиків, перед якими стоять завдання вирішення таких гострих проблемних питань, як злочинність, ожиріння, або забезпечення екологічної стійкості, поведінкові підходи пропонують новий потенційно потужний набір інструментів. Застосування таких інструментів може дозволити досягти необхідних змін у поведінці населення при низьких рівнях витрат та супротиву дій населенням. Це є завжди важливим аспектом, але особливо актуально в період фінансових обмежень.

Переважає більшість державної політики спрямована на зміну або на формування необхідної поведінки [1]. Політики володіють значним інструментарієм для досягнення цього результату. Так, можливим є використання «жорстких» інструментів, таких як законодавство і регулювання, щоб змусити діяти населення певним чином. Ці підходи є часто дуже ефективними, однак їх реалізація дуже часто характеризується високим рівнем вартості і є недоцільною у багатьох випадках [2; 3]. Це обґрунтовує те, що уряд часто звертається до менш примусових, а іноді і дуже ефективних заходів, серед яких стимули, наприклад, акциз, і надання певної інформації, вдосконалення комунікаційних зв'язків з населенням.

Однак досягнення у сфері поведінкової економіки дозволяють стверджувати про те, що ефективність існуючих інструментів, зокрема таких як стимулювання та надання інформації населенню, може бути значно поліпшена новими знаннями про те, що і яким чином впливає на поведінку людей [1; 4; 5].

Підходи, засновані на «зміні контексту», тобто середовища, в якому населення приймає рішення і реагує на сигнал, формують потенціал для досягнення необхідних змін в поведінці населення при відносно низькій вартості.

Результати узагальнення теоретичних підходів до визначення методів, що здійснюють вплив на поведінку населення, дозволяють стверджувати те, що традиційні способи державного впливу, такі як законодавчі нормативні акти, пільгова система та податкова система, можуть бути достатньо ефективним. Впровадження в практику реалізації державної політики методів поведінкової економіки щодо енергозбереження не вимагає їх зміни, а формує умови для їх посилення, додаючи нові напрямки впливу, які враховують психологічні та соціальні аспекти.

Методи поведінкової економіки, що доцільно використовувати при розробленні та реалізації державної політики енергозбереження, формують необхідний інструментарій, що дозволить політикам вирішувати актуальні проблеми у сфері ефективного використання наявних енергоресурсів у практичній діяльності.

Впровадження методів поведінкової економіки на практиці ґрунтується на використанні існуючих методів реалізації державної політики.

Таким чином, першим етапом впровадження методів поведінкової економіки у процес розроблення та реалізації політики енергозбереження є етап дослідження.

Актуальність зміни поведінки в сфері забезпечення енергозбереження обґрунтовує необхідність дослідження цієї поведінки з метою виявлення її причин та наслідків. Результати досліджень у галузі поведінкової економіки дозволяють визначити та оцінити значний вплив контекстних умов на процес прийняття рішення. Детальне дослідження та розуміння такого впливу є визначальним етапом процесу розроблення ефективної державної політики у сфері енергозбереження.

Напрямок державної політики щодо стимулювання необхідної поведінки вимагає поглибленого розуміння досвіду людини, переконань, потреб та цілей діяльності [2; 5]. Для більш глибокого розуміння цих факторів доцільно класифікувати громадян, на поведінку яких направлений вплив, на різні групи за певними класифікаційними ознаками. Сегментація дозволяє формувати та реалізовувати державну політику у сфері енергозбереження за певними групами населення найбільш ефективним методом.

Методи поведінкової економіки допомагають створити умови для повного розуміння того, як враховувати вплив цих факторів на практиці.

Вивчення поведінки населення, на яку направлений державний вплив, не є простим процесом. Важливу роль в цьому процесі відіграють відповідальні державні службовці вищої ланки, які повинні володіти певними компетентностями в сфері як аналітичного аналізу, так і поведінкової науки для ефективного реалізації стратегічного маркетингу на основі концептуальних знань соціальної науки. Для забезпечення формування і поєднання таких компетентностей доцільною є спільна робота кваліфікованих експертів з різних сфер на ранніх стадіях розроблення та впровадження державної політики з урахування принципів поведінкової економіки.

Ключовими питаннями на цьому етапі розроблення державної політики у напрямі досягнення необхідних змін поведінки населення для забезпечення цілей енергозбереження є такі:

- на зміну поведінки якої категорії населення направлена державна політика?
- яким чином змінюється склад методичного інструментарію поведінкової економіки залежно від виділених груп населення?
- який компетентнісний потенціал команди розробників державної політики?

Наступним етапом впровадження методів поведінкової економіки у процес формування і реалізації політики енергозбереження є завдання формування контекстних умов.

У процесі розроблення та реалізації державної політики у напрямку енергозбереження вирішальним елементом є аналіз та формування певних контекстних умов реалізації необхідної поведінки споживачів, на яку направлений управлінський вплив, визнаючи практичні та структурні бар'єри, з якими стикаються люди у процесі прийняття відповідного рішення. Контекстні умови, за яких формуються варіанти вибору, здійснюють визначний вплив на здатність оцінювати альтернативи та приймати необхідні рішення.

При формуванні державної політики, направленої на стимулювання нової моделі поведінки з підвищення ефективності використання наявних енергоресурсів, необхідно враховувати широкий спектр контекстних умов, що характеризує наявні та доступні для людей альтернативні варіанти вибору, а не тільки концентруватися на бажану поведінку.

Ключовими питаннями на цьому етапі розроблення державної політики у напрямі досягнення необхідних змін поведінки населення для забезпечення цілей енергозбереження є такі:

- як контекстні умови, за яких населення приймає рішення щодо ефективного використання

енергоресурсів, впливають на бажані зміни, на які направлена нова політика?

- які альтернативні варіанти доступні для виділених на попередньому етапі класифікаційних груп населення?

- як доступні наявні варіанти вибору впливають на поведінку населення?

Наступним у впровадженні методів поведінкової економіки є посилення існуючого інструментарію політики енергозбереження.

Методи поведінкової економіки розширюють традиційні існуючі методи впливу на поведінку населення, такі як: закони, інструменти регулювання, стимули та інформація, багато з яких є дуже ефективними.

Так, методичний інструментарій поведінкової економіки дозволяє значно посилити їх рівень ефективності. Більшість дій уряду направлена на зміну поведінки, що обґрунтовує необхідність більш глибокого розуміння поведінкового фактору при розробленні та реалізації певної політики. Зокрема, актуальним є питання більш інноваційного використання соціальних норм і зобов'язань при розробленні та реалізації державної політики. Звичайно, впровадження нових заходів вимагає значних зусиль щодо забезпечення необхідних умов для їх використання. Реалізація сформованої політики може викликати непередбачувані, а можливо, і небажані зміни в поведінці населення. Методи поведінкової економіки дозволяють реалізувати ґрунтовну переоцінку методів, на основі яких уряд через певні важелі впливу формує поведінку своїх громадян у необхідному напрямку.

Ключовим моментом є те, що уряд завжди впливає на певну поведінку населення. Часто вона формується в умовах наявності альтернативних варіантів вибору. Однак, методи поведінкової економіки дозволяють обґрунтувати те, що на поведінку населення впливає не тільки існуючі варіанти вибору, а ціла низка факторів навколишнього середовища.

Ключовими питаннями на цьому етапі розроблення державної політики у напрямі досягнення необхідних змін поведінки населення для забезпечення цілей енергозбереження є такі:

- чи можливим є впровадження елементів методичного інструментарію поведінкової економіки у існуючу державну політику?

- як методи поведінкової економіки посилюють існуючі підходи направлені на необхідну зміну поведінки?

- чи є необхідним перегляд існуючої політики, використовуючи методи поведінкової економіки?

Наступним етапом впровадження методів поведінкової економіки у процес формування і реалі-

зації політики енергозбереження є залучення громадськості.

Необхідна зміна поведінки населення може бути суперечливою, неоднозначною та вимагати певних компромісних дій в сфері, де легітимність активних дій влади є спірною. Таким чином, залучення громадськості може бути необхідним для визначення того, які саме дії держави є допустимими. Отже, потенційно суперечливий характер ініціатив щодо зміни поведінки означає необхідність отримання спеціального дозволу громадськості.

Враховуючи те, що існує значна кількість недостатньо досліджених аспектів процесу зміни поведінки, доцільним є дискусійний характер впровадження нових ініціатив поведінкової економіки. Для таких цілей часто використовують метод організації фокус-груп. Однак, це викликає певні ускладнення щодо визначення репрезентативної вибірки населення.

На практиці, діапазон поведінкових проблем у процесі розроблення та реалізації державної політики настільки великий, що уряд не завжди в змозі отримувати відповідний дозвіл громадськості. Таким чином, найбільш доцільним є підхід, що базується на визначенні та прогнозуванні потенційно суперечливих наслідків з активізацією дій, направлених на підвищення рівня залучення громадськості [2; 4].

Ключовими питаннями на цьому етапі розроблення державної політики у напрямі досягнення необхідних змін поведінки населення для забезпечення цілей енергозбереження є такі:

- чи потрібним є дозвіл громадськості на впровадження нової політики щодо підвищення рівня енергозбереження та відповідної зміни поведінки населення?

- чи можливі наслідки нової політики є потенційно суперечливими та вимагають дискусійного підходу для організації форумів, обговорень та підвищення рівня залучення громадськості до вирішення цього питання?

- якщо так, то яким чином будуть враховані результати суспільних обговорень у процесі розроблення та реалізації певної політики, направленої на зміну поведінки?

Наступним етапом впровадження методів поведінкової економіки у процес формування і реалізації політики енергозбереження є оцінювання.

Для забезпечення підвищення ефективності дій держави у напрямі досягнення планових змін поведінки населення необхідним є дослідження значимих факторів, що впливають на бажаний результат. Політику, що направлена на зміну поведінки, доцільно розробляти з урахуванням всієї сукупності чинників, що здійснюють вплив.

Основними етапами визначення того, які саме елементи методичного інструментарію поведінкової економіки найбільш ефективно діють у необхідному напрямі зміни поведінки населення, є контроль та виявлення причинно-наслідкових взаємозв'язків.

Для встановлення причинно-наслідкових зв'язків необхідно повною мірою використовувати всі методи, що є доступними. Гострою є також необхідність у тісній співпраці між політиками та вченими. Такий же рівень контролю, що застосовується для оцінки ефективності та рентабельності, необхідно застосовувати для аналізу впроваджень методів поведінкової економіки.

Це обґрунтовує актуальність підготовки спеціалістів з необхідною науковою компетентністю і ступенем незалежності. Результати оцінювання можуть дозволити краще зрозуміти, які саме групи суспільства найефективніше реагують на певні заходи втручання щодо зміни поведінки на основі методів поведінкової економіки.

Ці знання формують базу для першого етапу розроблення ефективної політики щодо бажаної зміни поведінки населення у напрямку забезпечення енергозбереження.

Ключовими питаннями на цьому етапі для розробників напрямів зміни поведінки населення у напрямі підвищення ефективності державної політики енергозбереження є такі:

- яким чином будуть оцінюватися результати дій, направлених на зміну поведінки?
- які критерії доцільно використовувати, щоб результати оцінки сформували надійну базу для прийняття відповідних рішень з розроблення політики енергозбереження?
- чи є можливість забезпечення академічної співпраці?

Загальна схема запропонованої послідовності етапів впровадження методів поведінкової економіки в процес розроблення державної політики енергозбереження надається у табл. 1 [2; 7].

Таблиця 1

Ключові питання впровадження методів поведінкової економіки в процес розроблення державної політики енергозбереження

Етап впровадження	Ключові питання
Дослідження	На зміну поведінки якої категорії населення направлена державна політика? Яким чином змінюється склад методичного інструментарію поведінкової економіки залежно від виділених груп населення? Який компетентнісний потенціал команди розробників державної політики?
Формування контекстних умов	Як контекстні умови, за яких населення приймає рішення щодо ефективного використання енергоресурсів, впливають на бажані зміни, на які направлена нова політика? Які альтернативні варіанти доступні для виділених різних класифікаційних груп населення? Як доступні наявні варіанти вибору впливають на поведінку населення?
Посилення	Чи можливим є впровадження елементів методичного інструментарію поведінкової економіки у існуючу державну політику? Як методи поведінкової економіки посилюють поточні підходи направлені на необхідну зміну поведінки? Чи є необхідним перегляд існуючої політики, при використанні методів поведінкової економіки?
Залучення громадськості	Чи потрібним є дозвіл громадськості на впровадження нової політики щодо підвищення рівня енергозбереження та відповідної зміни поведінки населення? Чи можливі наслідки нової політики є потенційно суперечливими та вимагають дискусійного підходу для організації форумів, обговорень та підвищення рівня залучення громадськості до цього питання? Якщо так, то яким чином будуть враховані результати суспільних обговорень у процесі розроблення та реалізації певної політики направленої на зміну поведінки?
Оцінювання	Яким чином будуть оцінюватися результати дій, направлених на зміну поведінки? Які критерії доцільно використовувати, щоб результати оцінювання сформували надійну базу для прийняття відповідних рішень з розроблення політики енергозбереження? Чи є можливість забезпечення академічної співпраці?

Висновки. Поведінкова економіка є новим перспективним напрямом досліджень. Хоча більшість формальних моделей, що використовуються економістами зараз, досі базуються на принципі досконалої раціональності, поведінкова економіка надає численні емпіричні свідчення того, як сильно відхиляється від нього поведінка людей в реальному житті.

Для науково обґрунтованого впровадження методів поведінкової економіки у процес розроблення і реалізації державної політики енергозбереження

доцільним є врахування ключових питань поетапної її реалізації. Результати виокремлення найважливіших ключових аспектів впровадження методів поведінкової економіки в державну політику енергозбереження та обґрунтування послідовності етапів дозволяють значно посилити наявний інструментарій реалізації державної політики, що направлена на забезпечення енергозбереження в умовах фінансових обмежень.

Література

1. Dolan P. *MindSpace: Influencing behaviour through polic* / P. Dolan P. – London: Cabinet Office and Institute for Government, 2010. – 96 p.
2. *World Development Report 2015: Mind, Society, and Behavior*. – Washington, DC: Publishing and Knowledge Division, 2014. – 215 p.
3. Allcot H. *Social Norms and Energy Conservation* / H. Allcot // *Journal of Public Economics*. – 2011. – №95(9). – P. 1082-1095.
4. Allcot H. *Behavioral science and energy policy* / H. Allcot, S. Mullainathan // *Science*. – 2010. – №5670. – P. 1204-1205.
5. Asensio O. *Dynamics of Information Framing: The Case of Energy Conserving* / O. Asensio, A.D. Magali. – Los Angeles: UCLA Working Paper : University of California, 2014. – 43 p.
6. Christakis N. *Connected: The amazing power of social networks and how they shape our lives* / N. Christakis, J. Fowler. – London: Harper Press, 2010. – 1352 p.
7. Капелюшников Р. *Поведенческая экономика и новый патернализм [Электронный ресурс]* / Р. Капелюшников. – Режим доступу : <http://polit.ru/article/2013/11/12/paternalism>.
8. Лебедев С. В. *Как власти Сингапура используют поведенческую экономику для своих реформ?* / С. В. Лебедев // *Менеджмент сегодня*. – 2014. – №4. – С. 234-238.
9. Baron J. *The Duty to Support Nationalistic Policies* / J. Baron, I.Ritov, J. D. Greene // *Journal of Behavioral Decision Making*. – 2013. – №26(2). – P. 128-138.

Рецензент:

д-р екон. наук, проф. М.М. Новікова, Харківський національний університет міського господарства ім. О.М. Бекетова, Харків.

References

1. Dolan P.(2010) *MindSpace: Influencing behaviour through polic*. London: Cabinet Office and Institute for Government.
2. *World Development Report 2015: Mind, Society, and Behavior*. Washington, DC: Publishing and Knowledge Division.
3. Allcot H. (2011). *Social Norms and Energy Conservation*. *Journal of Public Economics*, 95(9), 1082-1095.
4. Allcot H., S. Mullainathan (2010) *Behavioral science and energy policy*. *Science*, 5670, 1204-1205.
5. Asensio O., A.D. Magali. (2014) *Dynamics of Information Framing: The Case of Energy Conserving*. Los Angeles: UCLA Working Paper : University of California.
6. Christakis N., J. Fowler (2010). *Connected: The amazing power of social networks and how they shape our lives*. London: Harper Press.
7. Kapeljushnikov R. (2013) *Behavioral economy and the new paternalism*. Access mode: <http://polit.ru/article/2013/11/12/paternalism>.
8. Lebedev SV. (2014) *How Singapore authorities are using behavior economy for their reforms?* *Management today*, 4, 234-238.
9. Baron J., I.Ritov, J. D. Greene (2013) *The Duty to Support Nationalistic Policies*. *Journal of Behavioral Decision Making*, 26(2), 128-138.

Автор: ДЮБА Альбіна Валентинівна

к.е.н., доц., Харківський національний університет міського господарства ім. О.М. Бекетова, Харків.

**КЛЮЧЕВЫЕ ВОПРОСЫ ВНЕДРЕНИЯ ПОВЕДЕНЧЕСКОЙ ЭКОНОМИКИ
В ПОЛИТИКУ ЭНЕРГОСБЕРЕЖЕНИЕ**

А.В. Диоба

Статья посвящена обоснованию ключевых аспектов внедрения методов поведенческой экономики в процесс разработки и реализации государственной политики, направленной на повышение уровня энергосбережения имеющихся ресурсов, и определению последовательности и сущности основных этапов процесса внедрения.

Ключевые слова: поведенческая экономика, государственная политика, энергосбережение, изменения климата.

**KEY ISSUES OF IMPLEMENTATION OF BEHAVIORAL ECONOMY METHODS
IN ENERGY SAVING POLICY**

A.V. Dioba

This article is devoted to the justification of the key aspects of the implementation of behavioral economy methods in the process of developing and implementing of public policy aimed to improve the level of the energy efficiency and to determine the sequence of the main stages of the implementation process. For the scientifically proven implementation of behavioral economy methods in the process of developing and implementation of government energy saving policy it is reasonable to take into account the proposed methodical recommendations. The results of separation the most important aspects of the behavioral economy methods implementation in the public energy saving policy allow considerably to enhance the existing public policy toolkit.

Keywords: behavioral economics, public policy, energy saving, climate change.